

“HERODIUM”, KRAL HEROD’UN KALE-SARAY’I
"HERODIUM", THE CASTLE-PALACE OF KING HEROD

Azize Gelir Çelebi

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı Doktora Programı, İstanbul, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-6501-0969

ÖZET

Kral Herod (MÖ. 37-4), Roma İmparatorluğu tarafından Kudüs kralı olarak görevlendirildiği süre boyunca, Kudüs sur içi ve sur dışı kentinde bir çok önemli projeyi hayata geçirmiş, Yahudi tarihinde önemli bir yere sahip yöneticiydi. Hayata geçirdiği önemli projelerden biri de Herodium olmuştur. Herodium, adını kurucusu Kral Herod’dan alan, yapay olarak oluşturulmuş tepe üzerine inşa edilmiş bir kale-saray yapısı ve bu tepenin eteklerinde bulunan yerleşim yeridir. Herod’un, deniz seviyesinden 758 metre yükseğe inşa ettirdiği bu saray, normal bir sarayda olabilecek her şeye sahiptir. Karşılaşılabilecek bütün zorluklar için çözüm bulunmuş ve hiçbir zorluk Herod’u yıldırmamıştır. Çölün ortasına böylesine bir yapı yapabilmek bile başlı başına zorken, Herod daima sınırları zorlamış bir kral olarak bunun da üstesinden gelebilmiştir. İmzasını attığı her eser mimari ve mühendislik açısından zamanın ilerisinde olmuştur. Makale; Kral Herod’un Herodium’u nasıl inşa ettirdiği sorusundan hareketle, bölgede yapılan arkeolojik araştırma verilerinin sunulduğu akademik çalışmaları referans alarak hazırlanmıştır. Bu sayede mimarlık tarihi açısından önem arz eden bir yapının tanıtılması ve anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kral Herod, Herodium, Kale-Saray, Aşağı Herodium, Yukarı Herodium.

ABSTRACT

King Herod (37-4) was appointed as the king of Jerusalem by the Roman Empire. During this time, he was an administrator with an important place in Jewish history, who implemented many important projects in the city of Jerusalem inside and outside the city walls. One of the important projects that he realized was Herodium. Herodium is a castle-palace structure built on an artificially created hill, named after its founder, King Herod, and a settlement on the skirts of this hill. This palace, built by Herod at 758 meters above sea level, has everything that a normal palace can have. Solutions have been found for all the difficulties that will be encountered, and no difficulties have deterred Herod. Even though it was difficult to build such a structure in the middle of the desert, Herod was able to overcome this as a king who always pushed the limits. Every work he signed was ahead of its time in terms of architecture and engineering. Based on the question of how King Herod had Herodium built, the article was prepared with reference to academic studies in which archaeological research data were presented in the region. In this way, it has been tried to introduce and understand a building that is important in terms of architectural history.

Keywords: King Herod, Herodium, Palace-Fortress, Lower Herodium, Upper Herodium.

1. GİRİŞ

Kral Herod/Hirotodes ya da bilinen diğeri adıyla Büyük Herod (MÖ 74-4) Yahudilerin en önemli krallarından biri olarak 33 yıl (MÖ 37-4) hüküm sürmüştür. Kimilerine göre acımasız bir kral, kimilerine göre bir kültür savunucusu, mimari şaheserlerin yaratıcısı ve çağının olağanüstü şahsiyetiydi (Vermes, 2014:41). Herod "Büyük" unvanı ile anılırdı. Çünkü onun Kudüs'teki saltanatı, Kral Süleyman'ın efsanevi günlerinden bu yana en görkemli dönemdi. Kral Herod inşa ettirdiği yapılarla, özellikle de Kudüs'teki tapınağı (ikinci tapınak olarak bilinir) yeniden inşa etmesiyle, aynı zamanda Caesarea Maritima gibi şehirler ile Herodium ve Masada gibi kaleler inşa etmesiyle ünlüydü (Marshak, 2015:14).

Kral Herod'un babası Antipater ve annesi Cypros, Hasmon/Hasmonean yönetiminde yer alan zengin ve seçkin bir zümreye mensuptu. Bu yüzden Herod ilk gençlik yıllarında, Hasmonların ilham ve beceriklilik sergileyen inşaat projelerinde yer alma fırsatı buldu. Herod'un annesi de inşaat teknikleriyle tanınan Petra'dan gelmekteydi. Dolayısıyla Herod, anıtsal ölçekte yapılar inşa edebilecek servete, ustalığa ve hayal gücüne sahipti (Bergin, 2018:378). Herod'un babası Antipater, Kudüs Roma hakimiyetinde iken Roma valisi olmuştur. Oğlu Herod'u da henüz 26 yaşındayken Celile'ye vali olarak (MÖ 47-37) atamıştır (Akçin, 2019:22). Herod, MÖ 37 yılında ise Yehuda kralı olarak görevlendirilmiştir. Görevde kaldığı 33 yıl ekonomik bolluk ve sosyal istikrar açısından altın bir çağdır. Bu süreç içerisinde gerçekleştirdiği önemli işlerden biri de Herodium'dur. Herod, bir mühendislik harikası olan Herodium'da yapay bir dağ inşa etmiş ve tepesine çok büyük bir saray oturtmuştur. Ne yazık ki bu saray 70 yılında gerçekleşen "Büyük İsyân" sırasında yıkılmıştır (http 1).

2. HERODIUM

Herodium/Herodeion, Kudüs'ün 15 kilometre güneyinde bulunan Büyük Herod'un kalesi ve sarayıdır. Deniz seviyesinden 758 metre yüksekte, kesik koni şeklindeki bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Herodium, adını Kral Herod'tan alan tek sitedir. Kalenin bulunduğu tepe Yukarı Herodium olarak adlandırılır. Kalenin kuzeybatı eteklerinde ise Aşağı Herodium yer almaktadır (http 2).

Görsel 1. Herodium (<https://www.timesofisrael.com/new-parts-of-herods-palace-unveiled-including-300-seat-personal-theater/>)

MÖ 1. yüzyılda Kral Herod tarafından yaptırılan Herodium, en önemli ve eşsiz yapı komplekslerinden biridir ve antik dünyanın en önemli yapıları arasında sayılmıştır. Yapı, bir tepenin üzerinde heybetli bir kale-saray, bir idari alan içeren devasa bir saray kompleksiydi. O zamanlar için Roma dünyasının en büyüğü olarak planlanmıştı. Tepenin eteğinde bir dinlenme merkezi, kraliyet tiyatrosu ve mozole yer almaktaydı. Herod'un ölümü yaklaştığında tepe, uzaktan görülebilen büyük bir mezar anıtına dönüştürülmüştür. MS 1. yüzyılda yaşamış olan Romalı Tarihçi Josephus Flavius, Herod'un yaptırdığı bu yapıdan farklı isimlerle bahseder. Kale, hisar ve saray kelimelerini kullanır. Hebrew Üniversitesi'nden Ehud Netzer, 1972 yılında bölgede arkeolojik araştırmalara başlamıştır ve o günden beri bölgedeki çalışmalar devam etmektedir (http 3).

2014 yılında yapılan kazılarda, Herodium'daki dağ kale-sarayının yapım aşamaları ve tepedeki yapının girişinin düzeni ile ilgili yeni verilere ulaşılmıştır. Dağın kuzeydoğu yamacına çıkan ve tepedeki yapıya giden anıtsal bir merdivenin varlığı uzun zamandır bilinmekteydi. Anıtsal merdivenler, kemerli geçit ile buluşuyor ve geçit konik yapay ayağın dolgusundan girişi mümkün kılmayı amaçlıyordu. Tepedeki yapının giriş odası da bu kazılardan önce bilinmekteydi. 2014 yılı kazılarında, Herod'un saltanatı sırasında dağın tepesine çıkan aynı yerde iki düz ve geniş anıtsal merdiven inşa edildiği ortaya çıktı (Bkz. Görsel 2). Bu iki merdivenden daha erken tarihlili olanı, erken inşaat aşamasına aittir ve bu sırada, yamaçta yanına kraliyet tiyatrosu ve mozole inşa edilmiştir. Kısmen eskisinin üzerine inşa edilen geç merdivenin ekseni ise biraz daha farklıdır (Porat ve diğerleri, 2016:142).

Görsel 2. Hava fotoğrafı üzerinde Herodium Dağı'ndaki Herodian yapılarının genel planı.
(Excavation...,s. 143)

2.1. Yukarı Herodium-Dağ Kale-Sarayı

Kale-Saray yapısı dairesel plana sahiptir. Birbirine paralel iki çevre duvarı ve bunlara entegre edilmiş dört kule bulunur. Dış duvar iç duvardan daha kalındır. Kalın dış duvarın dış çapı 63 metre, iç duvarın çapı ise 56 metredir. Her iki duvar da şu anda orijinal zemin seviyesinden 10 ila 15 metre yüksekliğe

kadar korunmuştur. Bu, her katı 5 metre yüksekliğinde olan orijinal yapının, iki veya üç katına eşdeğerdir. Günümüzde molozla dolu olan iki duvar arasındaki boşluk, ahşap kirişler üzerine döşenen tavanlarla katlara bölünmüş; bu koridor katlarının her birinin genişliği 1,55 metreye ulaşmaktadır. Depolama alanı olarak kullanılan koridorlar, üç yarım daire şeklindeki kuleye ve ayrıca dairesel formdaki doğu kulesinin alt katlarına erişimi sağlıyordu. Zemin seviyesinin altında kiler olarak kullanılan başka iki koridor vardı. Sarayı çevreleyen üçü yarım daire, biri yuvarlak formdaki dört kulenin her biri dört odaya bölünmüştü ve her katta Kralın korumaları, hizmetkarları ve maiyetinin kullanımı için 12 oda bulunmaktaydı (http 4).

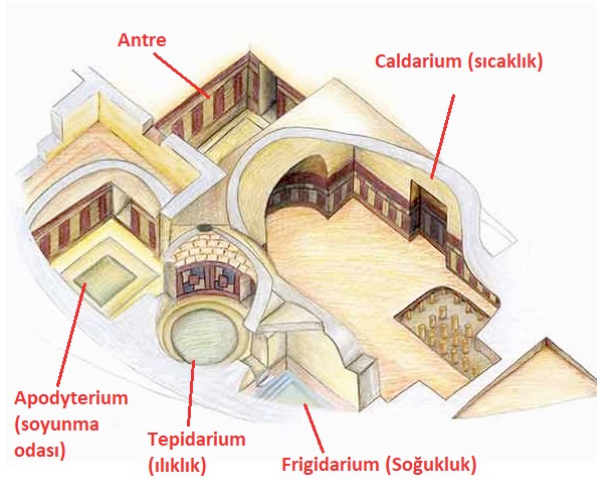
Yuvarlak iç mekan iki eşit parçaya bölünmüştür. Batı yarısında yaşam alanları, doğu yarısında ise büyük bir peristil avlu bulunmaktaydı (Bkz. Görsel 3). İç binanın büyük bir bölümü nispeten yüksek tek bir kattan oluşuyordu; sadece bazı kısımlarda iki alçak kata bölünmüştü. Avlunun üç kenarı sütun dizileriyle çevriliydi. Doğu tarafındaki dördüncü kenardaki yarım sütunlar çevredeki duvara entegre edilmiştir. Avlunun kuzey ve güneyindeki dar kenarlarında yarım daire biçimli eksedralar yer almaktadır. Avlunun doğusunda, yuvarlak kulenin yanına başka bir eksedra inşa edilmiştir. Avlunun açık kısmında muhtemelen peristilli bahçelere benzeyen, tipik Roma tarzında bir bahçe bulunmaktaydı. Sarayın yemek odası (triclinium), binanın batı bölümünün güney ucunda yer almaktadır. 15x10,5 metre boyutlarındadır ve iki büyük pencerenin çevrelediği geniş bir kapı aralığından avluya açılmaktadır (Netser, 1987:15).

Saray-Kale'ye su sağlamak amacıyla, dairesel yapının merkezinin altına iki sarnıç inşa edilmiştir. Ayrıca doğu kulesinin tabanına daha küçük bir su sarnıcı daha inşa edilmiş ve içinde bulunduğu binadan akan yağmur sularını toplamıştır (Bergin, 2017:363).

Görsel 3. Dağ kale-sarayının rekonstrüksiyon çizimi
(<https://followinghadrianphotography.com/2016/06/23/herodium/>)

Kale-Saray'ın kuzeybatı yönünde bir hamam bulunuyordu. Kazılar neticesinde hamamın tamamı ortaya çıkarılmıştır (Bkz. Görsel 4). Buna göre hamam; giriş ve soyunma odaları (Apodyteria), büyük bir sıcaklık (Caldarium), bir ılıklik veya ter odası (Tepidarium veya Laconicum) ve küçük bir soğukluk (Frigidarium) içermektedir. Sıcaklık 7x9 metre boyutlarındadır. Her yanı nişlerle kaplıdır ve orijinalinde beşik tonozla örtülmüştür. Oda, sıcak havayı alçak taş sütunlarla desteklenen yükseltilmiş zeminin altından ve duvarların içindeki baca kanallarından dışarı (daha yaygın pişmiş toprak boruların aksine) yönlendiren bir ısıtma sistemi olan bir Hypocaust tarafından ısıtılıyordu (http 5).

Görsel 4. Hamamın planı (<http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/the-palace-fortress/the-bath-house/>)

Kale-Saray'ın yapımına öncelikle yuvarlak doğu kulesinin inşası ile başlandığı ve ilk inşa edildiğinde bu boru benzeri yapının, ana kayanın yaklaşık 30 metre üzerinde yükseldiği tahmin edilmektedir. Saray yapısı daha sonra inşa edilmiştir. Bu aşamadan sonra Kale-Saray'ı çevrelemek için "nari" taşından yaklaşık 6 metre yüksekliğinde, kesme taş bloklardan örülmüş eğimli bir duvar inşa edilmiştir. Bu duvar dış alanla bir bariyer oluşturmuştur (Bergin, 2017:363). İlk merdivenlerin de bu aşamada yapıldığı düşünülmektedir. Ancak Kale-Saray ile ilişkisi ve sarayın giriş kapısına gelip gelmediği belirsizdir. İkinci aşamada, sarayın giriş kapısının önüne kemerli ve eğimli bir geçit yapılmıştır (Bkz. Görsel 2 ve 5). Sonraki aşamada koni şeklindeki tepenin oluşturulması projesi başlatılmıştır. Başka bir ifade ile bir tümülüs oluşturarak, tüm dağın anıtsal bir anıta dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Yüzbinlerce metreküp toprak ve taşın yamaçlara dökülmesiyle devasa, koni biçimli yapay bir tepe yaratılmıştır (Porat ve diğerleri, 2016:143). Yapay tepenin inşa edilmesinden sonra, Herod'un saltanatının sonlarında (MÖ 1. yy'ın sonu) kapsamlı inşaat programı doğrultusunda öncekini kullanım dışı bırakan, yeni anıtsal merdivenin inşasına başlanmıştır. Tamamlandığında ise Aşağı ve Yukarı Herodium arasındaki ana bağlantı haline gelmiştir (Bkz. Görsel 5). Tarihçi Josephus'un da "iki yüz basamaklı beyaz mermer" olarak tanımladığı anıtsal merdivenler, bu merdivenlerdir (http 6).

Görsel 5. Herodium şehri ve anıtsal merdivenler

(<https://archaeologyillustrated.com/collections/herodium-building-phase-2-herod-the-greats-palace-fortress-on-the-edge-of-the-judean-desert-looking-south/>)

Ayrıca kalenin altındaki yamaca çok büyük üç sarnıç kazılmış ve yağmur suları dağın yamacından kanallarla bu sarnıçlara yönlendirilmiştir. Suyun yeterince korunması ve tavanların çökmemesi için beşik tonozlu inşa edilmişlerdir. Bu sarnıçlar, dağın zirvesine çıkan anıtsal merdivenin yakınında bulunuyordu ve sızıntıyı önlemek için tüm sarnıçlar hidrolik çimento ile kaplanmıştı (Bergin, 2017:363).

2.2. Mezar Mahali

2007 yılının Mayıs ayında, arkeolog Ehud Netzer, Kral Herod'un mezarının Herodium'un yamaçlarında keşfedildiğini açıklamıştır. Haber açıklandığı dönemde büyük ilgi uyandırmıştır. Mezarın keşif öyküsü on yıllardır İsrail arkeolojisindeki en büyük olaylardan biridir. Kariyerinin çoğunu Herodium'daki mezarı bulmaya adanmış, önde gelen Herod uzmanı Ehud Netzer, 2010 yılında bir kazıda hayatını kaybetmiştir. Netzer'in ölümünden sonra, bulunan mezarın Herod'a ait olamayacağı tartışmaları başlamıştır. Kudüs'te bulunan Hebrew Üniversitesi'nden iki arkeolog Prof. Joseph Patrich ve Benjamin Arubas, yapının kralın gömüldüğü yer olarak tanımlanması konusunda Netzer ve öğrencilerinin ortaya çıkardığı mozolenin, aslında Herod'un MÖ 4'teki ölümünden sonra gömüldüğü kraliyet mezarı olamayacağını iddia etmişlerdir (http 7).

Patrich ve Arubas, oldukça mütevazı yapının usta bir inşaatçı olan Herod'un kendisi için tasavvur edemeyeceği kadar küçük olduğunu ayrıca zayıf bir planlama ve tasarıma sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Patrich, "Büyük Herod'un boyunda bir kral hakkında düşünüyorsanız, bunlar oldukça ılımlı boyutlardır" ifadesini kullanmıştır. Ayrıca kompleksin, Herodium kompleksinin geri kalanının ekseni ile simetrik olarak hizalanmadığını ve bu durumun Herod için olağan dışı bir tasarım hatası olduğunu da eklemiştir (http 8).

Ehud Netzer'in yerine Herodium kazısının başına geçen arkeolog Roi Porat ise, Herod'un oldukça karmaşık bir figür olduğunu ifade etmiştir. Herod'un, temsil ettiği Roma savurganlığı ve lüksünün yanı sıra, inşa ettiği anıtların her birine yansıyan basit yerel unsurların da olduğunu sözlerine eklemiştir. Bu duruma örnek olarak, Herod'un madeni paralarını göstermiş ve bu paraların basit

madeni paralar olduğunu ve 40 yıl hüküm sürmesine rağmen yüzünün hiç bir madalyonun üzerinde olmamasının bunun göstergesi olduğunu öne sürmüştür. Porat ayrıca; bütün Herodium'un toprakla kaplı olmayan bir yerinin olduğunu, onun da mezarın bulunduğu yer olduğunu söylemiştir. Herod'un tüm Herodium'u muazzam ve benzersiz bir mezar höyüğü olarak tasarladığını ve tepesinde yaşamın, kral gömüldükten sonra bile devam edeceği fikrini simgelediğini ifade etmiştir (http 7).

Herod'un mezar kompleksi olduğu varsayılan yapı, Herodium tepesinin kuzey-doğu tarafında ve anıtsal merdivenin yakınında bulunmaktadır. Ayrı bir rezervuarla sulanan bir mezar bahçesi ile inşa edilmiştir. Herodium'un yakınında bulunan taş ocağından çıkarılan, sert beyaz melekeden yapılmıştır. Önceden var olan bir sarnıcın üzerine inşa edilmiştir. Üzerinde bulunduğu platform 10.7x10.7 metre boyutlarındadır ve dört sıradan oluşmuştur. Podyumun kendisi 9.95x9.95 metre ölçülerinde ve kesme taşlardan inşa edilmiştir. Bu iki katın ortasında 3,5 m2 büyüklüğünde bir iç oda yer almaktadır. Podyumun üzerine, iç ölçüleri 6.5x6.5 metre olan, tavanı tonozlu bir kare oda inşa edilmiştir. Üstte 18 sütunlu dairesel bir alan (her biri tek parça ve taştan oyulmuştur), içinde Herod'a ait olduğu düşünülen lahtin bulunduğu dairesel bir oda bulunmaktadır (Bkz. Görsel 7) (Bergin, 2017:367,368).

Görsel 6. 2007'de bulunduğu öne sürülen Kral Herod'un Lahti.

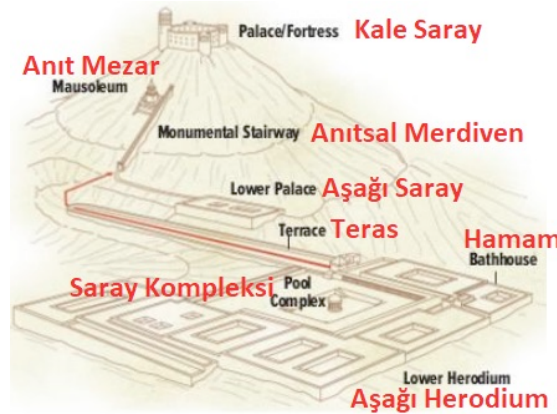
(<https://www.express.co.uk/news/science/1336981/Archaeology-news-King-Herod-tomb-Herodium-palace-Bible-archaeology>).

Görsel 7. Herod'un lahtinin bulunduğu mozolenin maketi (<https://madainproject.com/herodium>)

2.3. Aşağı Herodium

Aşağı Herodium, Herodium tepesinin eteklerine kurulmuştur ve yaklaşık 15 hektarlık bir alana yayılmıştır. Aşağı Herodium'un merkezini büyük bir havuz oluşturur. Havuz 69x45 metre ölçülerinde ve yaklaşık 3 metre derinliğindedir. Kısmen ana kayaya oyulmuş olan havuz gri bir hidrolik sıva ile kaplanmıştır. Havuzun ortasında Tholos¹ şeklinde yuvarlak bir yapı bulunmaktaydı. Sadece temelleri ayakta kalan bu yapıya tekne ile ulaşılabilirdi ve muhtemelen köşk ya da kabul salonu olarak kullanılmaktaydı. Havuzun birkaç işlevi bulunmaktaydı. Bunlardan ilki başlı başına bir peyzaj unsuru olmasıydı. Ayrıca yüzme ve tekne gezintisi aktiviteleri de gerçekleştiriliyordu. Tüm bunların dışında sadece rekreasyon amaçlı olmayıp, aynı zamanda su deposu olarak da hizmet veren bir havuz olmuştur (Gassner, 2017:39,40).

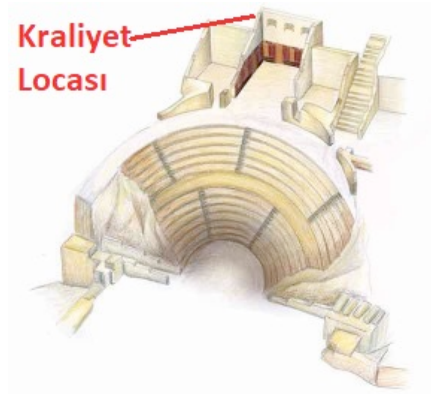
Görsel 8. Herodium'un Şeması (Bergin, Herodium: Herod's..., s. 362)

Dağın eteklerinde yer alan büyük bir saray kompleksi bulunmaktadır (Bkz. Görsel 8). Kale-Saray'ın iki katından daha büyük olan Aşağı Saray, "Büyük Saray" olarak da adlandırılır. Saray, alt yapı gerektiren bir yamaç üzerine inşa edilmiştir. Yapının güney kısmında toprak dolgu, kuzey kısmında ise iki yer altı salonu bulunmaktadır. Bu iki salon, yapının tüm uzunluğu boyunca uzanıyordu ve depo olarak kullanılıyordu. Saray, havuz kompleksinin tamamına ve diğer binalara tepeden bakıyordu. Aşağı/Büyük Saray'ın önüne 350x30 metre boyutlarında sarayın neredeyse üç katı uzunlukta yapay bir teras inşa edilmiştir (Bergin, 2017:367).

Aşağı Herodium'da bulunan bir başka yapı Mozolenin batısında bulunan tiyatrodur. Yaklaşık 32 m çapında ve 400 kişi kadar seyirci kapasitelidir. En üstte, Kudüs manzaralı, kral ve misafirleri için yurt dışından getirilen sanatçılar tarafından dekore edilmiş özel odalar/loca bulunmaktadır (http 9). Bu odalardan ortada yer alan Kraliyet Locası (Royal Box) olarak isimlendirilmektedir (Bkz. Görsel 9). Kraliyet Locası odalar içinde en büyük ve en etkileyici olanıdır. 8x7 metre boyutlarında ve yaklaşık

¹ Tholos: Dairesel planlı şemasına sahip olan ve üzerinde konik çatı bulunan yapıdır.

6 metre yüksekliğindedir. Locanın duvarları, en yüksek kalitede duvar resimleri ve alçı süslemelerle süslenmiştir (Netzer ve diğerleri, 2010:96).

Görsel 9. Herodium Tiyatrosu ve Kraliyet Locası (<http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/the-building-on-the-mountain-slopes/the-theater/>)

Görsel 10. Kraliyet Locası İçinde Duvar Resimleri ve Süslemelerin Görsel Sunumu (<https://holylandphotos.wordpress.com/2022/12/07/the-theater-at-the-herodium/>)

Tiyatronun inşasından yaklaşık on yıl sonra, Herod'un kalıcı anıtı olan Herodium'un yapay höyüğünün kurulması sırasında tiyatro sökülmüş ve tamamen kapatılmıştır. Söküm tamamlanmadan kısa bir süre önce oda/loca, suni tepenin inşasında çalıştırılan işçilerin barınma yeri olarak kullanılmıştır. Oda; dayanıksız bölmelerle bölünmüş, soba ve fırınlar kurulmuştur. Tiyatro kapatıldıktan sonra, iki su sarnıcına erişim sağlamak için yapay höyüğün dolgusunun içine tonozlu koridorlar inşa edilmiştir (http 10).

Aşağı Herodium'da bulunan büyük ve gösterişli bir başka yapı ana hamamdır. Havuz alanının güneybatı köşesinde yer almaktadır. Hamamın sütunlarla çevrili bir antresi bulunmaktadır. Bu antre soyunma odalarına giden bir açık hava egzersiz alanı (palaestra) oluşturmaktadır. Hamamın bölümleri

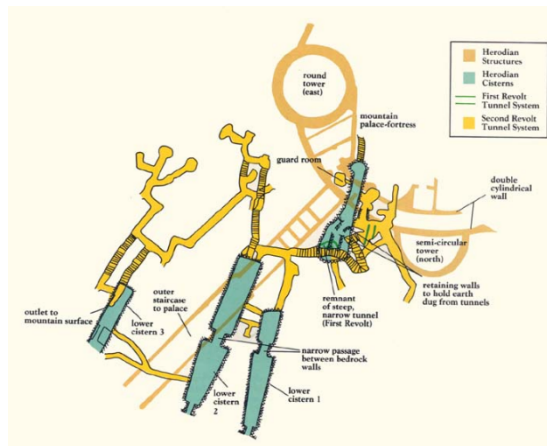
içerisinde bir apodyterium (soyunma odası), diğer odalara erişime izin veren tepidarium'a (ılıkılık), büyük bir caldarium (sıcaklık) ve bir frigidarium (soğukluk) bulunmaktadır (Bkz. Görsel 11). Yukarı Saray ve diğer Herodian saraylarda olduğu gibi caldarium, duvarlarda sıcak havayı dolaştıran ve tüm alanı ısıtan özel bacalar ve yükseltilmiş zeminli bir hipokaust ile ısıtılıyordu. Hamamın inşasından birkaç yıl sonra, muhtemelen bölgedeki soğuk akşamların bir sonucu olarak, açık havada yıkanmaya uygun olmayan yapıda bir dizi değişiklik yapıldı. Bunun neticesinde, orijinal caldarium (sıcaklık) küçük bir ısıtmalı kapalı havuz haline getirildi ve diğer odalar da yeniden tasarlandı (http 11).

Görsel 11. Hamamın yuvarlak caldariumunun (sıcaklık) bir kısmının rekonstrüksiyonu (<https://followinghadrianphotography.com/2016/06/23/herodium/>)

2.4. Yeraltı Sarnıçları ve Tüneller

Kale-Saray'ın su ihtiyacının karşılanabilmesi için öncelikle, tepeye düşen yağmur sularının geri kazanılması amaçlanmıştır. Bunun için biri doğu kulesinin altında diğer ikisi saray odalarının altında olmak üzere çeşitli su sarnıçları yapılmıştır (Bkz. Görsel 12). Tepenin yamaçlarından akan yağmur sularını toplayan sarnıçlar ise üç tanedir ve anıtsal merdivenin bitişiğinde bulunurlar (http 12).

Görsel 12. Herodium Tepesinde Bulunan Su Sarnıçları Mavi Renkle, Tüneller ise Sarı Renkle Gösterilmiştir. (<https://www.baslibrary.org/biblical-archaeology-review/14/4/2>)

Kale-Saray'a su temin etmenin bir diğer yolu ise Beytullahim'in güneyinde bulunan Artas Pınarı'ndan (Süleyman Havuzları) su sağlanmasıydı. Artas Pınarı'ndan, Aşağı Herodium'daki büyük havuza bağlanan açık bir kanal sayesinde su getiriliyordu. Oradan eşekler veya katırlar, suyu dağın yukarısına, tepenin eteğindeki sarnıç açıklıklarına kadar taşıyor ve su bu noktadan sarnıçlara dökülüyordu. Ancak sarnıçlara sadece su getirmek yeterli değildi. Sarnıçlar dağın derinliklerindedi ve Kale-Saray'ın içinde sakinlerin erişemeyeceği bir yerd. Herod'un çözümü, saray avlusundan aşağı doğru dikey bir shaftla bir ara sarnıç inşa etmektir. Bu kuyudan ipe bağlı bir kova ara sarnıcın suyuna atılır ve sonra avluya çekilirdi (Netser, 1988:22).

Roma'ya karşı düzenlenen isyanlar döneminde, isyancılar Herodium tepesinin içinde karmaşık yeraltı tünelleri sistemi kurmuşlardır (Bkz. Görsel 12). Birinci İsyân (MS. 66-70) sırasında, Roma kuşatmasına karşı kaleyi savunan isyancılar Kale-Saray'a su teminini sağlamak için dik bir tünel oymuş ve aşağı sarnıçlardan düşmana maruz kalmadan kaleye kadar su taşınması mümkün olmuştur (http 13). MS 135'te, Yahudiler bu kez Bar-Kokhba liderliğinde Roma'ya karşı bir kez daha ayaklandığında dağın içine girift bir tünel ağı inşa edilmiştir. İsyancıların; dağın içindeki dört büyük sarnıcı, daha önce kullanıldığı gibi su depolamak için kullanmadıkları düşünülmektedir. Çünkü tünellerden çıkarılan pislik ve döküntüler sarnıçlara boşaltılmıştır. Muhtemelen İkinci Yahudi İsyânı'nın isyancıları, sadece dağın tepesindeki ve yuvarlak kulenin tepesindeki küçük sarnıçları su depolamak için kullanmışlardır (Netser, 1988:22).

SONUÇ

Yahudi tarihinin en önemli karakterlerinden biri olan Kral Herod (MÖ. 37-4) Roma'ya bağlı bir kral olarak yöneticilik yaptığı dönem boyunca pek çok mimari projeyi hayata geçirmiştir. Bunların başında Kudüs'te bulunan ve "İkinci Tapınak" olarak anılacak mabedi yeniden yaptırması gelmektedir. Caesarea Maritima gibi bir antik liman kentini kuran Kral Herod aynı zamanda Herodium ve Masada gibi kaleler de yaptırmıştır. Her gerçekleştirdiği projede hayal gücünü ve yaratıcılığını kullanan Herod, mimari ve mühendislik alanında zamanının en gelişmiş örneklerini sunmuştur.

Herod'un inşa ettirdiği kendi anıt mezarını da içinde barındıran Herodium aynı zamanda bir küçük yerleşim alanıdır. İki bölümden oluşmaktadır. Yukarı Herodium olarak adlandırılan yere yapay bir dağ ve onun tepesine de bir kale-saray inşa etmiştir. Dairesel bir plana sahip olan bu Kale-Saray'ın iki çevre duvarı ve bunlara entegre edilmiş dört kule bulunmaktaydı. Kale-Saray içerisinde bulunan salon, bahçe, hamam ve odalarla normal bir saray yapısının içinde olan her şeye sahipti. Ayrıca bu kadar yüksekte bulunan bir sarayın en temel ihtiyacı olan suyun temini problemine de çözüm getirilmişti. Bu amaçla Kale-Saray'ın altına ve yapay dağın yamaçlarının altına sarnıçlar inşa edildi. Ayrıca tepenin eteğine bir tiyatro kurduran Herod, tiyatronun tepesine Kudüs manzaralı bir "Kraliyet Locası" yaptırmıştır. Tepenin eteklerinde bulunan bir diğer önemli yapı ise Aşağı Saray ya da Büyük Saray olarak adlandırılan ve eğimli bir zemine inşa edilen saray yapısıdır.

Aşağı Herodium olarak adlandırılan bölümün odak noktasını ise havuz kompleksi oluşturuyordu. Yapılan bu havuz sadece bir peyzaj unsuru ya da rekreasyon amaçlı bir yapı değildi. Yüzme aktiviteleri de yapılabilen bu havuzda tekne gezintileri de gerçekleştirilebiliyordu. Aşağı

Herodium'un diğ er büyük ve gösterişli yapısı ise havuzun güneybatı köş esinde yer alan ana hamamdı. Aşa ğ ı Herodium'a ve gerektiğ inde Yukarı Herodium'a sarnıçlardaki suyun yeterli olmayacağı durumlar için ise Beytüllahim'de bulunan Süleyman Havuzlarından bir kanal ile su getiriliyordu.

Yüzbinlerce metreküp toprak ve taşın taşınarak yamaçlara dökülmesiyle oluşturulan yapay tepenin anıtsal merdivenleri Aşa ğ ı ve Yukarı Herodium arasındaki bağlantıyı sağ lıyordu. Kazıları halen süren Herodium'da, 2007 senesinde anıtsal merdivenlerin yakınında bulunan mezar yapısının Kral Herod'a ait oldu ğ u açıklanmıştır. Günümüzde bu konu hakkında farklı görüş e sahip olan araştırmacılar da bulunmaktadır. Makale içerisinde bu görüş lere de yer verilmiştir. Ancak görünen, Kral Herod'un Herodium'u içinde küçük bir yerleşimi de buluna bir mezar höyüğü gibi tasarlattığıdır.

KAYNAKÇA

Akçin, Nurgül. "Herod Krallığı ve Kudüs (MÖ. 37-4)", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2019.

Bergin, B. (2017). Herodium: Herod's innovative masterpiece. *Cultural and Religious Studies*, 5(6), 360-370.

Bergin, B. (2018). The innovative genius of Herod at Caesarea Maritima. *Cultural and Religious Studies*, 6(7), 377-390.

Gassner, E. (2017). Beyond the walls: Locating the common denominator in Herod's landscape palaces. *Journal of Landscape Ecology*, 10(3), 37-48.

Marshak, A. K. (2015). *The many faces of Herod the Great*. Wm. B. Eerdmans Publishing.

Netser, E. (1987). *Herodium: an archaeological guide*. The Herodium Expedition.

Netser, E. (1988). Jewish Rebels Dig Strategic Tunnel System. *Biblical archaeology review*, 14(4), 18-33.

Netzer, E., Kalman, Y., Porath, R., & Chachy-Laureys, R. (2010). Preliminary report on Herod's mausoleum and theatre with a royal box at Herodium. *Journal of Roman Archaeology*, 23, 84-108.

Porat, R., Kalman, Y., & Chachy, R. (2016). Excavation of the approach to the mountain palace-fortress at Herodium. *Journal of Roman Archaeology*, 29, 142-164.

Vermes, G. (2014). *The True Herod*. A&C Black.

İNTERNET KAYNAKLARI

(http 1) http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1496&catid=13&Itemid=248 (21.04.2023)

(http 2) <https://madainproject.com/herodium#tomb-of-herod> (21.04.2023)

(http 3) <http://herodium.org/home/> (21.04.2023)

(http 4) <http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/the-palace-fortress/the-sourranging-wall-and-towers/> (24.04.2023)

(http 5) <http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/the-palace-fortress/the-bath-house/> (24.04.2023)

(http 6) <http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/the-palace-fortress/the-entry-corridor/> (24.04.2023)

(http 7) <https://www.haaretz.com/archaeology/2013-10-11/ty-article/.premium/herods-tomb-no-it-isnt-say-archaeologists/0000017f-e0d3-d7b2-a77f-e3d707f90000> (24.04.2023)

(http 8) <https://www.livescience.com/40443-herods-tomb-not-his-tomb.html> (24.04.2023)

(http 9) <https://static.parks.org.il/wp-content/uploads/2018/06/herodiun-eng-for-internet-1.pdf> (26.04.2023)

(http 10) <http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/the-building-on-the-mountain-slopes/the-thater/> (26.04.2023)

(http 11) <http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/lower-herodium/the-bathhouse/> (26.04.2023)

(http 12) <http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/the-underground-complexes/the-water-system/> (26.04.2023)

(http 13) <http://herodium.org/history-and-archology/the-complexes/the-underground-complexes/the-hideout-tunnels/> (26.04.2023)